

Liljana Ćinkul: Učestvovali ste na Internacionalnom Trijenalu grafike u Beogradu 2014. i 2017. godine, i kao jedan od nagrađenih autora na prošlom Trijenalu imali ste samostalnu izložbu u galeriji Grafički kolektiv. Kako biste uporedili srpsku i litvansku umetničku scenu i glavne tokove u polju grafičke umetnosti?

Irma Balakauskaite: Drago mi je da sam imala priliku da učestvujem na oba Trijenala grafike u Beogradu, i zahvalna sam na tome što je moj rad prepoznat. Trijenala grafike su sjajna prilika za upoznavanje sa tokovima na grafičkoj umetničkoj sceni.

Mislim da teško možemo govoriti o postojanju nacionalnih umetničkih škola u Evropi pošto živimo u vremenu globalizacije i multikulturalizma. Vrednost umetnosti više nije definisana školama, već pre pojedincima koji određuju pojavu i razvoj određenih tendencija.

Kada je reč o razvoju grafičke umetnosti u Srbiji i Litvaniji, pa i u svetu uopšte, situacija je slična. Razvoj se odigrava u dva pravca: 1.) tradicionalno shvatanje grafike je i dalje dominantno (odnos koji je uspostavljen između zanata i tehnologije i koji zadovoljava potrebu za "pravim otiskom") i 2.) konceptualni pristup koji se razvija srodniji je modernoj umetnosti/interdisciplinarnom formatu (u kome je konceptualni gest važniji od estetskog i zanatskog).

Poredeći formalne aspekte srpske i litvanske grafičke umetnosti, rekla bih da srpski umetnici rado koriste apstrakciju na veoma ubedljiv način, dok litvanski umetnici pretežno biraju figuraciju, koja manje ili više skriva naraciju. Mislim da na razlike takođe utiče i određena istorijsko – umetnička tradicija.

Lj.Ć: Izražavate se u različitim medijima: slikarstvu, grafici, skulpturi i scenografiji. Koja je veza između tako bogatog umetničkog iskustva i vaših ličnih umetničkih koncepcija?

I.B: Crtam celoga života, i od najranijeg detinstva, kada sam imala deset godina sam želela da se jednoga dana bavim lutkarstvom. Bila je to sasvim čudna senzacija jer nikada pre nisam bila u pozorištu, sa kojim sam se susrela mnogo kasnije. Sve igračke koje sam dobijala kao dete rastavljala sam i ponovo sklapala na svoj način. U potpunosti sam težila svom cilju – spremajući se za studije scenografije. Te godine kada sam se prijavila na Akademiju umetnosti nisu primali studente na smer scenografije. Upisala sam slikarski smer sa mišlju da ću se naredne godine prebaciti na scenografiju. Upoznavši se sa studentima scenografskog smera shvatila sam da su prilično usko stručno profilisani – i da su njihova razmišljanja zasnovana na obrascu samo jednog mentora.

Grafika je u moj život ušla sasvim slučajno. Imala sam priliku da se upoznam sa grafičkim tehnikama na drugoj godini studija. Zaljubila sam se u bakropis. Vremenom, grafika je postala moja glavna strast (1999. primljena sam u Litvansko udruženje umetnika grafičara). Neočekivano, tokom mojih studentskih dana, slikarstvo, grafika i moj dečiji san - lutkarsko pozorište, isprepletali su se u vreme kreativnih eksperimenata i iskustava. Interdisciplinarnost je spojila moje unutrašnje i kreativne zahteve i ne dozvoljava mi da se utopim u rutini ili da sebe ograničim unutar jedne discipline.

Sa prijateljem Vytautas-om Pakalnis-om osnovala sam i tokom pet godina vodila eksperimentalno lutkarsko pozorište "Ū". Nakon što je on preminuo, odlučila sam da stvorim sopstveni Umetnički teatar. To je postala moja dugoročna strategija i kreativni cilj – scenario mog kreativnog života, gde su pojedinačni radovi ili ciklusi radova, skulptura, mehaničkih, grafičkih objekata i instalacija vremenom postali delovi koherentnog sistema koji predstavlja moj pogled na svet. Nijedna od mojih izložbi, ili ciklusa radova nisu konačno završeni. Trudim se da rešim specifična pitanja plastičnosti u

svakom pojedinačnom stupnju, koji su uvek orijentisani na krajnji cilj – Umetnički teatar kao način da spoznam samu sebe.

Politika, ekonomija, i socijalni kontekst ne spadaju u polje mog interesovanja. U svojim radovima zainteresovana sam za promišljanje o pitanjima ljudskog stanja. Jedna od glavnih tema u mojoj umetnosti je problem odnosa između slobodne volje/slobode izbora i predodređenosti sudbine.

Lj.Ć: Kažete da svaka Vaša grafika predstavlja mali teatar, malu scenografiju. Da li postoji određena srazmera te sinergije između scenografije i grafičke umetnosti i kako je objašnjavate?

I.B: Različita kreativna iskustva u mojoj umjetnosti prepliću se na takav organski način da jedva razmišljam o tome uopšte. Ali sada, nakon što čujem vaše pitanje i osvrnem se na razvoj mog rada mogu da navedem nekoliko trenutaka sinergije.

Na trećoj godini Akademije, kada je akademski kurikulum skoro bio savladan, pojavio se problem autentičnosti: Ko sam ja? Šta me može učiniti zanimljivom / drugačijom kao jednog umetnika?

Odbacila sam uljane boje i počela da koristim građevinske materijale i lepak, svesno sam odbacila boju (to je bio hrabar izazov za školu kolorističkog slikarstva koja je bila aktuelna) - birala sam ahromatske ili monohromatske boje; odbacila sam četkicu – počela sam da koristim nož za rezbarenje gipsa na platnima. Trudeći se da izbegnem svaki mogući slikarski uticaj tražila sam inspiraciju u teatru i svetu mehanike. I to je bila moja pobeda – pronašla sam sopstveni izraz u slikarstvu.

Tragala sam za mogućnostima da prevaziđem grafičku sterilnost i ograničenja crteža u grafici. Za mene je veoma važno da će u slikama biti "živo meso" - spontane teksture, živost crteža, slikarska spontanost, višeslojnost . U grafici izazivam sebe kako bih stvorila nešto slično "umnoženom slikarstvu", sintetički proizvod, u kome će slikarski principi moći da se kombinuju sa grafičkim tehnikama i koji bi istovremeno zadovoljio moju potrebu za slikarstvom i grafikom. Na putu sam ka ovom cilju. Koristim različite nekonvencionalne materijale (gips, polisterin, glinu, lepak, itd.) kada stvaram grafiku. Njihovi kvaliteti, koje sam upoznala kroz slikarstvo i radu pozorištu, omogućavaju mi da oslobodim crtež i lako ga modifikujem, da graviram brzo i da stvorim slikarske teksture.

Koristim nekonvencionalne alate za graviranje: dleta, testere, viljuške, četke, lemilice, šmirglu.

Štampam na platnu. Moje shvatanje reprodukovanja je prilično slobodno. Mislim da je umnožavanje najdosadniji deo grafičkog procesa. Trudim se da unesem neke varijacije. Iako pravim male tiraže, trudim se da stvorim drugačije raspoloženje u svakom otisku slikanjem direktno na matrici. Nastojim da isprobam različite boje ili tonske varijacije. Štampam ručno, što svaki otisak čini jedinstvenim. Znam da je to izvan pravila, ali bez mogućnosti da improvizujem bar delom, umnožavanje bi bilo ritual koji bih teško razumela i opravdala. Prema mom mišljenju, jedina svrha umnožavanja danas je ta što omogućava autoru da se rastane od svog rada na manje bolan način kada ga prodaje ili izlaže.

Grafika je najotvoreniji i najdemokatičniji medij za otkrivanje novih formi, tehnologija i načina izražavanja, za razliku od drugih umetničkih medija najmanje je ograničena formatom. Grafici dajem prednost u implementaciji mojih ideja. Kao dodatak, sinergija slikarskih i grafičkih tehnologija i alata omogućava mi da budem jedinstvena na litvanskoj grafičkoj sceni.

Scenografija je crvena nit koja je protkana kroz moje celokupno stvaralaštvo, šta god da radim.

Kada me pitate na koji način su u mom radu povezani grafika i scenografija, verovatno mislite na moju izložbu Stanja(Būsenos) u Grafičkom kolektivu. Kada sam predstavljala ovu izložbu spomenula sam da svoju vizuelnu stvarnost smeštam u dvodimenzionalni format, kao scenografiju.

U Stanjima kroz vizuelnu formu nastojim da izrazim moj odnos sa stvarnošću i unutrašnjim (duhovnim/emocionalnim) stanjima koja se pojavljuju njihovim spajanjem: samoća, žudnja, tenzija, očaj, otpor. Radeći na ovim delima, bilo je izuzetno važno maksimizirati komunikaciju između posmatrača i dela; izraziti sebe na najtransparentniji način tako da ono što pokušavam da kažem bude jasno pročitano/shvaćeno. Razmišljala sam o načinima da to ostvarim i teatralno iskustvo je dovelo do rešenja. U konkretnom smislu, pokušala sam da zamislim kako bi reditelj radeći na nemom spektaklu izrazio osećanja koristeći samo pokret i scensku sliku, odnosno kako bi to vizuelizovao da bude jasno posmatraču. Na sceni ništa ne sme izgledati kao slučajno, nepotrebno ili besmisleno. Iz tog razloga moja scenografija ima samo najpotrebnije predmete-simbole (planinu, tlo, kuću, stolicu, drvo, bunar, balkon), neke specijalne efekte (vodu, vetar, dim), minimalne rekvizite (kamen, loptu, avion) i svetlost. Moji karakteri komuniciraju sa posmatračem kroz simboličku akciju, koju oni odigraju u scenografiji koju sam za njih pripremila.

Lj.Ć: U svom radu ste fokusirani na emocionalna i duhovna stanja koja možemo prepoznati u čovekovom odnosu sa prirodom i / ili stvarnošću. U kolikoj meri je to povezano sa lokalnom tradicijom i nasleđem Baltičkog prostora?

I.B: Naravno, čovek je oblikovan sredinom u kojoj živi. Introspektivna, kontemplativna veza sa okruženjem tipična je za litvanski duh. Simbolika tužnih litvanskih pesama, mračni izraz narodnih priča, uzdržan i prefinjen estetski ukus ... Na jedan ili drugi način, sve to je odraženo i u mom pogledu na svet. Iako, ne bih rekla da sve to definiše moje najličnije izbore. Teško mi je da odaberem detalje iz složenog i isprepletanog polja različitih uticaja.

Rođena sam u porodici različitih nacionalnosti, provela sam detinjstvo u Kijevu, i krug ljudi u kome se krećem uvek je bio multikulturalan i multilingvalan.

Mislim da čim dođe na svet osoba donosi brojna egzistencijalna pitanja. Geografija sa tim nema ništa.

Lj.Ć: Nazivi Vaših radova imaju literarnu i poetsku notu. Koliko su oni važni za Vas, Vaš rad i za komunikaciju Vaših grafika sa publikom?

I.B: Reči su za mene veoma važne. Često koncept, fraza koju usput čujem ili anegdota postaju inspiracija za moju umetnost, polazna tačka za izbor teme. Obično radim u ciklusima (Egzodus, Razgovori, Antički pejzaži, Stanja) čiji nazivi usredsređuju na temu i definišu granice izabranog problema. U nekim radovima koristim lične simbole koji možda nisu razumljivi.

U takvim slučajevima nazivi služe kao komunikacijski mostovi koji usmeravaju posmatrača na misao koju želim da izrazim bez očiglednog prikazivanja.

Moji naslovi su obično vrlo jednostavni: "Čekanje", "Gledanje", "Oni koji hodaju zajedno", "Strah", "Tišina" ... Ne bih rekla da su vrlo književni ili poetski ... Možda teatralnost i neka vrsta poesis-a proističu iz odnosa između naslova i slike.

Češće, nazivi mojih radova su potpuno suprotni slici koju posmatrač može videti. Na ovaj način stvaram paradoksalnu situaciju u kojoj neusaglašenost slike i teksta omogućava povezivanje semantičkih slojeva koji postoje između reči i slika.(???)

Lj.Ć: Korišćenje različitih tehnika tipično je za Vaš rad u grafičkom mediju. Kakav je odnos između poesis-a i techne-a u Vašem radu?

I.B: Poesis je nešto o čemu najmanje razmišljam u svom radu. Za mene je mnogo važnija umetnička istina i ona može biti šta god vi želite. I nekada nije ni najmanje poetična. Ne pokušavam da svesno poetizujem sliku. Uvek me je više zanimala poetičnost samog kreativnog procesa – dijalog koji se dešava između mene i materijala koji pokušavam da pokorim. Verujem da je materijal živ: uvek se opire, testira me, kuša moje strpljenje i iskrenost mojih namera. Svaki odabrani materijal (bilo da je papir, metal, drvo, gips ili glina) osoben je na svoj način. Nikada ne znam unapred kako će izgledati rezultat mog rada! Ali upravo to volim! Zbog toga biram različite materijale za različite ideje, uvodim nove, eksperimentišem. Rad se rodi iz odnosa sa materijalom koja se uvek prvo opire, a onda preuzima vođstvo, ispravlja, sugeriše. Poesis i techne se u mom radu susreću izvan slike.

Lj.Ć: Radite i kao profesor. Da li ta razmena energije u kontaktu sa studentima utiče na neki način i na Vaš umetnički rad?

I.B: Podučavanje je veliki deo mog života u koji ulažem dosta kreativne energije.

Radim sa decom od 3 do 15 godina, sa studentima i odraslima koji žele da prošire svoje vidike, ili da steknu nova kreativna iskustva.

Za svoju generaciju kažem da je prekretnička. Mislim da su ljudi moje generacije koji rade u kulturi u Litvaniji morali da iskuse na svojoj koži promene paradigme vrednosnog i istorijskog sistema, kako na bolje tako i na gore. 1991. godine nakon raspada sovjetskog sistema, odnos javnosti prema umetniku se drastično promenio. Umetnost, i generalno kultura, izgubili su svoj privilegovani položaj. Kultura je bila skrajnuta iz svog elitističkog statusa.

Cela generacija umetnika koji su "vakcinisani" idejom da je "zadatak umetnika da stvara predmete koji nikom ne trebaju" (to znači da umetnost ne bi trebalo da zadovoljava utilitarne potrebe potrošača, već mora biti nešto mnogo više od toga: trebalo bi da izrazi "umetničku istinu" bez upozoravanja i prilagođavanja ukusu javnosti), iznenada se susrela sa neizbežnim zahtevima tržišta - "stvoriti tržišni proizvod".

Imajući u vidu da je moderno tržište umetnosti u Litvaniji tek počelo da se razvija nedavno (moderni umetnički sajam "Art Vilnius" počeo je sa radom pre pet godina, a pre samo 3 godine "Muzej savremene umjetnosti" koji kupuje dela za svoju kolekciju, osmišljen je kao privatna inicijativa) mnogi talentovani ljudi nisu mogli da se suoče sa ovom promenom paradigme: neki su počeli da se bave komercijalnim poslom, neki advertajzingom, neki religijom, neki su napustili ovaj svet, a neki su se posvetili nastavi ... Iz naše izvanredne klase od 16 ljudi samo dvoje je ostalo "u struci".

Mogu reći da činjenica da je položaj umetnika u kontekstu tržišta i dalje veoma delikatan problem.

Većina umetnika u Litvaniji prisiljena je da radi veoma raznovrsne poslove kako bi osigurali barem minimalnu finansijsku stabilnost kako bi mogli da rade na svojoj umetnosti.

Činjenica da je podučavanje veoma zahtevan poziv koji oduzima puno vremena i energije od stvaralačkog rada, nije tajna. Edukatori po profesiji prestaju da rade u drugim kreativnim oblastima i realizuju se kroz nastavu.

Ali za one koji imaju i najmanje kreativne ambicije, obrazovanje postaje najpovoljniji kompromis; oduzima vreme od vašeg glavnog posla - umetnosti, ali i dalje omogućava da ostanete blizu nje, kao i da obezbedite pristojan život. U tom smislu ja nisam izuzetak.

Nakon diplomiranja na Akademiji tražila sam svoje mesto pod suncem.

Radila sam na kostimima za dramsko pozorište, pravila sam scenografiju za projekte sumnjivog kvaliteta, ilustracije za udžbenike, radila u advertajzingu... Ali nakon samo (ne veoma uspešnog) pokušaja u režiji obećala sam sebi da više neću raditi sa ljudima. Odmah sam napustila teatar i odlučila samo da se posvetim svojim slikama i objektima.

Izbegavala sam posao edukatora. Međutim, kada je situacija dostigla apsolutno kritičnu tačku, prihvatila sam ponudu za rad sa decom uzrasta od 3-5 godina u privatnoj školi. Ovaj posao zahtevao je maksimalnu koncentraciju svih mojih sposobnosti: u toku lekcija morala sam da improvizujem i brzo i kreativno radim, tako da sam nakon godinu dana bila potpuno iscrpljena.

Ali, zauzvrat, dobila sam neprocenjivo psihološko, kreativno i čak i direktno iskustvo koje me je potpuno oslobodilo svih mojih strahova! Posle toga, mogla sam da predajem svima i svugde.

Bila sam pozvana da vodim praktični kurs umetnosti za kritičare umetnosti na Evropskom humanitarnom univerzitetu; stekla sam nekoliko godina iskustva u podučavanju na daljinu na istom univerzitetu; 10 godina sam radila sa decom uzrasta od 5-15 godina u jednom umetničkom studiju; sada predajem osnovni kurs kompozicije i grafiku na Otvorenoj školi za umetnost i dizajn pri Akademiji umetnosti.

Radeći sa decom i studentima shvatila sam da obrazovanje ima puno sličnosti sa pozorištem: režiranje, kreativni proces, dijalog i konfrontacija u pokušaju prevazilaženja otpora učenika (što je neizbežno); istu radost kada vaš trud dostigne cilj.

Moj cilj je da pomognem da razvijem individualnu autentičnost kod svakog učenika/studenta (originalnost, po mom mišljenju, jedan je od najvažnijih aspekata kvaliteta umetnosti). Moje praktično iskustvo mi omogućava da pokažem različite pristupe za izražavanje i tehničku realizaciju te autentičnosti.

Nikada ne namećem svoj stil ili ukus svojim učenicima, pokušavam da prepoznam ono što dolazi iz njih i odgovara njihovim potrebama. Kao profesor veoma sam ponosna što su radovi svih mojih učenika veoma različiti i nisu slični nekom od mojih radova. Iskreno sam srećna zbog njihovih postignuća.

Imam odgovornost da im pružim dobru osnovu: da ih naučim na vide, da upoznaju i razumeju uzročne i semantičke veze u umetničkom delu.

Iako moji učenici ne mogu uticati na moj kreativni rad koliko ja na njihov, oni utiču na moj karakter - razvijaju pozitivne aspekte moje ličnosti. Nekada mogu biti veoma kritična. Mladi ljudi danas su veoma osetljivi i ranjivi. Uče me da budem mekša, tolerantnija, da svoje misli izrazim pažljivo i pravilno.

Jednom prilikom, demonstrirala sam neku od grafičkih veština, i jedan moj student me je lukavo pitao: Šta je umetnost? Da li je umetnost pitanje tehnologije? Odgovorila sam: ne. Ne samo to. Ali da li želiš da ti kažem šta je umetnost u jednoj reči? Tražila je upravo to. Trebalo mi je malo vremena da razmislim. Nekoliko dana sam intenzivno tražila jednu reč kojom bih mogla definisati umetnost. Sve definicije koje sam pronašla nisu bile dovoljno precizne – nijedna od njih nije mogla da obuhvati sva značenja koja definišu moje shvatanje umetnosti. Posle dugih razmišljanja setila sam se jednog

ruskog izraza: "Сопромат" (Sopromat, rus. сопротивление материалов – otpornost materije). U sovjetskom periodu ova reč je korišćena za imenovanje najsloženije discipline inženjerstva koja analizira mogućnosti materije, otpornost i tvrdoću – košmar za studente.

Objašnjavajući značenje ovog termina (u kontekstu mog odgovora) rekla sam, da prema mom najdubljem razumevanju, umetnost nastaje kada umetnik koji radi u kreativnom polju uspeva da pobedi otpor materijala na fizičkom (tehnološkom, formalnom, ideološkom) nivou i prevaziđe materiju kao supstancu.

Beograd,
3. jul 2017.